

LÜBNAN'DAKİ FİLİSTİNLİ MÜLTECİLER

Mehmet Erkan KILLIOĞLU¹

Öz

Ortadoğu bölgesinin görünümü 1947 yılı Kasım ayında BM Genel Kurulu'nun Filistin bölgesinde, Yahudi Devleti ve Filistin olmak üzere iki ayrı devlet kurulmasını öngören Taksim Planı'nın ilanından 6 ay sonra, İsrail'in kuruluşu ile kökten değişmiştir. 15 Mayıs 1948'de ortaya çıkan bu durum, İsrail ile komşusu 5 Arap devleti arasında savaşa yol açmıştır. Savaştan en kazançlı çıkan ülke topraklarını neredeyse iki katına çıkaran İsrail olurken en zararlı çıkan da Filistinliler olmuştur. Evlerini ve topraklarını kaybettikleri gibi mülteci olarak komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır. Bu ülkelerden birisi de 1948 Savaşının da taraflarından olan Lübnan'dır. Ancak bu mültecileri hem dini saikler hem de demografik ve siyasi endişeler yüzünden iktidarı elinde tutan Marunîler başta olmak üzere Lübnan Devleti ve toplumunun bir kısmı istememiş, kendilerine yönelik bir tehdit olarak görmüştür. Çoğu Müslüman olan Filistinlilerin kalıcı hale gelmesi ve hak sahibi olmaları durumunda ülkenin hassas siyasi dengelerini bozmalarına kesin gözüyle bakılmıştır. Bu yüzden mültecilik haklarının uzun sürmeyeceğini düşünen Filistinli göçmenlere sadece yabancı statüsü verilmesi yeterli görülmüştür. Onlar da geçici bir süre misafir edileceklerini düşündükleri bu yerde siyasi bir hak talebi mücadelesine girmemişlerdir. Temel hakları kısıtlanan ve izolasyon halinde yaşayan Filistinli mülteciler 15 yıl süren Lübnan İç Savaşından da ciddi zarar görmüştür.

Anahtar Kelimeler

Lübnan
Filistinliler
Lübnan İç Savaşı
Nehr'ül Barid

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi : 29.08.2024
Kabul Tarihi : 16.11.2024
E-Yayın Tarihi : 31.12.2024
DOI : 10.58702/teyd.1540495

¹ Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, e-posta: mehmeterkan@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3146-2609.

PALESTINIAN REFUGEES IN LEBANON

Abstract

The appearance of the Middle East changed radically with the establishment of Israel in November 1947, 6 months after the UN General Assembly announced the Partition Plan, which envisaged the establishment of two separate states in the Palestine region. This situation, which emerged on May 15, 1948, led to war between Israel and its five neighboring Arab states. While the country that benefited most from the war was Israel, which almost doubled its territory, the Palestinians were the ones who suffered the most. They lost their homes and lands and were forced to seek refuge in neighboring countries. One of these countries is Lebanon, which was also a party to the 1948 War. However, a part of the Lebanese state and society, especially the Maronites, who held power, did not want these refugees due to both religious motivations and demographic and political concerns, and saw them as a threat to themselves. For this reason, it was deemed sufficient to grant foreigner status to Palestinian immigrants who thought that their refugee rights would not last long. Palestinian refugees, whose basic rights were restricted and who are living in isolation, also suffered serious damage from the 15-year Lebanese Civil War.

Keywords

Lebanon
Palestinians
Lebanese Civil War
Nahr al-Barid

Article Info

Research Article
Received : 29.08.2024
Accepted : 16.11.2024
Online Published : 31.12.2024
DOI : 10.58702/teyd.1540495

Kaynakça Gösterimi: Kılıoğlu, M. E. (2024). Lübnan'daki Filistinli mülteciler. *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 5 (Filistin), 128-149.

Citation Information Killioğlu, M. E (2024). Palestinian refugees in Lebanon. *Journal of Society, Economics and Management*, 5 (Palestine), 128-149.

GİRİŞ

“He who has no country has no dignity”²

Bu çalışmada 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın sebep olduğu göç yüzünden dağılan, farklı bölgeler ve ülkelerde mülteci olmak durumunda kalan Filistinlilerin, Lübnan'a göçmek zorunda kalanlarının durumu mercek altına alınacaktır. Lübnan'daki Filistinlilerin büyük çoğunluğu Celile Gölü, Akka, Nasıra ve Hayfa'dan göç ettirilen mültecilerden oluşmaktadır. Lübnan ise 1943 yılında Fransa manda yönetiminden yeni çıkan, bu kapsamda Hıristiyan ağırlıklı dağlık bölgesinin sınırlarının genişletilmesi sonucunda oluşmuş bir devlettir (Sınmaz, 2020, s. 2; Siklawi, 2010, s. 598). Zira sınırları genişletilerek Büyük Lübnan haline getirilen bu devlet önemli miktarda Müslüman nüfusu da sınırları içerisine almıştır. Bu da etnik ve siyasi yapının oldukça hassas ve kırılgan bir dengede durmasına sebep olmuştur.

Lübnanlı kimliği 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sorunlu hale gelmiş bir kimliktir. Özellikle 1920'li yıllarda Lübnan dağlık bölgesinin sınırlarının genişletilerek Büyük Lübnan haline getirilmesi sorunu derinleştirmiştir. Bu coğrafi genişleme sonrasında Lübnan bölgesi içinde önemli büyüklükte bir Müslüman nüfus da ortaya çıkmış ve demografik dengenin değişmesine sebep olmuştur (Hourani, 1966, s. 256-263; Salibi, 1989; Serhan, 2014, s. 24). Ülkenin bıçak sırtında duran siyasi ve demografik dengelerini bozmamaları için bulunan çözüm ise 1962 yılında çıkarılan 319 sayılı Kararname ile Filistinlilerin yabancı olarak tanımlanması ve hak sahibi olmalarının önlenmesi şeklinde olmuştur (Khalil, 2022, s. 73). Zira ülkedeki Müslümanlarla Hıristiyanların bir kısmı Büyük Suriye'nin bir parçası olmayı ve Suriye ile birleşmeyi isterken, ülkedeki güç, iktidar ve zenginliği elinde tutan ve bu imkânların ellerinden gideceği korkusunu yaşayan başta Maruniler olmak üzere Hıristiyanların büyük kısmı ise Batı'yla ilişkileri yakın olan bağımsız bir Lübnan devleti taraftarıdır. Bu fikir ayrılığı iç istikrarı çok hassas bir denge üzerinde duran ülkede 1958 ve 1975'te iç savaşa sebep olmuştur (Salibi, 1966, s. 211-226; Salibi, 1989). İşte bu sebepten dolayı Lübnan'daki Filistinlilerin başta eğitim ve sağlık olmak üzere, ikamet, mülk edinme ve çalışma hakları sınırlandırılmış, eğitilmiş olsalar da çoğunlukla gününbirlik işlerde çalışmalarına müsaade edilmiştir (Armaoğlu, 2019, s. 473-747; Chatty ve Hundt, 2005, s. 17; Sınmaz, 2020, s. 3 ve 17). Çoğunlukla da başlangıçta sayıları 17 iken yaşanan tarihi süreçler esnasında sayıları 12'ye düşen göçmen kamplarında izole bir şekilde yaşamaya mecbur bırakılmış, bu sayede kalıcı olmayı düşünmemeleri ve geri dönmeyi istemeleri amaçlanmıştır (Schulz ve Hammer, 2003, s. 58).

Filistinli mültecilerin durumu zorlaştıran bir diğer nokta ise uluslararası hukukun kapsamı dışında kalmalarıdır. 1949 yılında yapılan düzenleme ile hakları için ayrı bir uluslararası rejim ortaya çıkarılmıştır. İki ayrı Birleşmiş Milletler örgütünün varlığı sebebiyle; *The United Nations Conciliation Commission on Palestine* (UNCCP) ve *United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East* (UNRWA), Filistinlilere özel BM Kararlarını temel alan yeni bir rejim uygulanmış, eğitim, sağlık, barınma ve altyapı gibi tüm temel hizmetleri sağlamaya çalışmıştır (Gorman ve Mihalkanin, 2007, s. 283). Kendilerine özel bir pozitif ayrımcılık yapıyormuş gibi lanse edilen bu uygulama aslında haklarının kısıtlanması ve sınırlandırmasını beraberinde getirmektedir. Pek çok ülkenin anayasasında da vurgu yapılan

² (Abu-Sharar, 2009, s. 7).

kanun önünde eşitlik ve kanunların genelliği ilkesini de zedelemektedir. İhdas edilen bu yasal boşluk sebebiyle Filistinliler haklarını savunmada zaman zaman dezavantajlı konuma düşmekte, genel mülteci rejiminin sığınmacılara sağladığı haklardan istifade edememekte, bu kapsamda 1951 tarihli *Refugee Convention* ve 1967 tarihli *Refugee Protocol*'den faydalanamamaktadırlar (Abboud, 2009, s. 32; Abu-Sharar, 2009, s. 4).

Bu noktada gözden kaçan bir diğer husus ise Filistinlilerin geri dönmelerine İsrail'in izin vermediği ve geri dönebilecekleri bir evlerini bırakmadığıdır (Sınmaz, 2020, s. 2). Bu yüzden Lübnan'daki iç savaşın da mesulü olarak görülen Filistinliler bu kamplarda tutulmuş ve Lübnan'ın dengelerini değiştirmeleri önlenmeye çalışılmıştır (Atacan, 2004, s. 291-293). En temel haklardan yoksun olan bu mülteci grubu Arap ülkelerinde yaşayan mülteciler içinde en fazla dışlanmış, fakir, bu sebeple de şiddete meyilli grup olarak tarif edilmektedir. Bunun da en önemli sebebi yaşadıkları izolasyonla birlikte güvenlik ve sorun çözme mekanizmalarının olmamasıdır. Ancak Lübnan'ın bu izolasyon ve dışlama politikasının Filistinliler açısından beklenmeyen bir faydası olmuştur; o da Filistin kimliği ve kültürünün korunmasıdır (Cleveland, 2008, s. 396). Lübnan toplumu ile sınırlı teması olan Filistin diasporası asimile olmamıştır.

İçlerinde Hıristiyanlar olduğu halde Filistinlilere en fazla önyargılı ve düşmanca hislerle yaklaşan grup olan Lübnanlı Hıristiyanlar, özellikle de Maruniler, ülkeyi ve devleti kendilerinin olarak kabul etmekte, kimseyle paylaşmayı istememektedir. Bu yüzden de özellikle Müslümanlarla kıyasıya bir rekabet ve husumet içinde olmuşlardır. Maruniler, Filistinlilerin ülke içindeki demografik, siyasi, dini ve idari dengeleri Müslümanlar lehine değiştirecekleri ve ülkeyi dış tehditlere açık hâle getirecekleri iddiasıyla Filistinlilere kelimenin tam anlamıyla düşman olmuşlardır (Ayhan ve Tür, 2009, s. 87). Bu kapsamda Piyer Cemayel'in Kataib Partisi, Kâmil Şemun'un Ulusal Liberal Partisi ve Raymond Edde'nin Ulusal Blok Partisi Filistinlileri kontrol altında tutmak için *Üçlü Cephe* adı altında bir araya gelmiş ve ittifak kurmuşlardır (Sınmaz, 2020, s. 4). İçlerinden Mikail Naimi ve Halil Cibran gibi ateşli Arap Milliyetçiliği taraftarlarının çıktığı Lübnanlı Hıristiyan Arapların kendileri gibi Arap olan Filistinlilere karşı bu derece tahammülsüz olmaları da ilginç bir tezat olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tahammülsüzlükleri kontrolden çıkan Maruniler, bu noktada ülke nüfusunun %10'unu oluşturur hale gelen ve çoğu Sünni Müslüman olan Filistinlilerin seçme-seçilme hakkı başta olmak üzere siyasi ve sosyal haklar da elde ederek ülkenin kendileri aleyhine iç dengeleri bozmaları ihtimalini bir beka meselesi ve güvenlik tehdidi olarak görmüşlerdir (Atacan, 2004, s. 291-293; Çelik, 2012, s. 148; Jaber, 1999, s. 72).³ Bu tutumun ve korkunun sahaya yansımalarının zirvesi ise 16-18 Eylül 1982 tarihinde, bölgeyi işgal altında tutan İsrail'in de teşviki ile Hıristiyan Falanjist (Maruni) milisler tarafından Sabra ve Şatilla mülteci kamplarında yapılan katliamdır. Kampa giren bu aşırı sağcı grup ellerinde balta, satır, bıçak, makas, tomavida vb. kesici ve delici aletlerle çoğunluğu kadın ve çocuk olan sivilleri öldürmüş, kadınlara ve çocuklara tecavüz etmiştir. İsrail yönetimi olaylara dahli olduğunu inkâr etse de daha sonra ortaya çıkan deliller yüzünden istifalar yaşanmıştır.

³ Filistinli mülteciler, gittikleri ülkelerin hemen tamamında kuşkuyla karşılanmıştır. (Sınmaz, 2020, s. 2).

Bu çalışmada, İsrail'in Gazze'de yaptığı saldırı ve yaşanan soykırım nedeniyle tekrar gündeme gelen Filistinliler ve Filistin Meselesinin bölgeye yaptığı etkiyi daha güncel bilgilerle takviye ederek analiz etmek amaçlanmıştır. 1948'de yaşanan Büyük Göç (*En-Nakba*) sonucunda yurtlarından koparılıp komşu ülkelerde mülteci olarak yaşamak zorunda bırakılan gruplardan birisi olan ve 2007 yılında Nehr'ül Barid mülteci kampında Lübnan Ordusu ile yaşanan ve 4 ay kadar süren çatışmalarla bilinir hale gelen Lübnan'daki Filistinliler, mülteciler konusuna dikkat çekmek de bir diğer amaç olmuştur.

Bu grup Lübnan İç Savaşı (1975-1990) ve 1982'deki İsrail işgali sebebiyle çok zor dönemler yaşamış ve varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Eğer İsrail, Gazze'den sonra Lübnan'a karşı da bir işgal hareketine girişecek olursa bu grubun tekrar zor günler yaşayacağı aşikârdır. Siyasi açıdan bakıldığında güncel tanımlardan birisi olan Başarısız/Yozlaşmış bir devlet olan Lübnan'ın ortaya çıkacak yeni bir kriz durumu ile başa çıkamayacağı ve yeni bir insani krizin yaşanacağını öngörmek bu noktada yanlış olmayacaktır. Lübnan Devleti ve toplumu tarafından takınılan tutum ve dışlama da sürece ve Filistinli mültecilerin daha da radikalleşmesine katkıda bulunacaktır. Bu noktada Lübnan'daki iç savaşın tüm suçunun Filistinlilere atılması, Lübnan Devleti ve toplumunun özeleştiri yapmasını, eksikleri ve hataları ile yüzleşmesini ötelemektedir (Özdemirci, 2016, s. 82-83; Serhan, 2014, s. 1). Bu konulara dikkat çekmek amacıyla hazırlanan bu çalışmanın ortaya çıkarılması aşamasında konunun uzmanı olan kişilerin yaptığı çalışmalar, araştırmalar, kaleme alınan kitap ve makaleler, uluslararası kurum ve kuruluşların hazırladıkları raporlar, basın kaynakları ve kişilerle yapılan mülakatlardan yararlanılmış ve bu çalışma ortaya çıkarılmıştır.

1. Lübnan'daki Filistinliler: Tarihi Arka Plan

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden üç yıl sonra, 1947 yılı Kasım ayında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda alınan 181 sayılı Filistin topraklarının biri Yahudi Devleti diğeri de Filistin olmak üzere iki devlet arasında pay edilmesini içeren kararın (Taksim Planı) kabul edilmesinden de ortalama 6 ay sonra, 1948'de Filistin toprakları üzerinde yapılan taksimat sonucunda İsrail, tarih sahnesine çıkmıştır (Bölme ve Ulutaş, 2011, s. 4; Sınmaz, 2020, s. 2). Bu tarihte Filistin bölgesinde 1.250.000 Arap ve 650.000 Yahudi bulunmaktadır. 15 Mayıs 1948'de İsrail'in kuruluş bildirisinin yayınlanması üzerine İsrail ile Arap Devletleri arasında savaş patlak vermiştir. Mısır, Ürdün, Irak, Suriye ve Lübnan'dan oluşan bu devletlere ABD silah ambargosu uygulamış, Sovyetler Birliği de İsrail'e silah yardımı yapmıştır. Filistinliler de Arap Özgürlük Ordusu bünyesinde savaşa taraf olmuştur. Savaşın gidişatı, Ürdün Kralı Abdullah'ın 11 Haziran 1949'da İsrail'le ateşkes yapması ile fiilen değişmiştir. Savaşa katılan diğer Arap devletleri de sıra ile İsrail'le ateşkes yapmıştır. Ancak hiçbiri İsrail'i tanımamıştır. Savaşın en karlı çıkan taraf İsrail olmuş, 1947'deki taksimle kendi payına düşen toprakları 3/4 oranında büyütülmüştür. Yapılan ateşkes sonrasında Gazze Şeridi Mısır'a kalmış, Batı Şeria'yı ise Ürdün ilhak etmiştir. Kudüs ise İsrail ile Ürdün arasında bölünmüş, doğu kısmı Ürdün de kalmıştır. Savaşın en zararlı çıkan Filistinliler olmuş, topraklarını kaybetmiş ve komşu ülkelere göç ederek mülteci olarak yaşamak durumunda kalmışlardır (Armaoğlu, 1984, s. 486, 702-703; Gönlübol, 1996, s. 277-279; Hale, 2000, s. 176-182; Shaw-Shaw, 2000, s. 505-509).

Lübnan'daki Filistinli nüfusun mevcudiyeti, 1948 Arap-İsrail Savaşı sonrasında yaşanan büyük göç (*En-Nakba*) sonrasında hızla artmış ve göz ardı edilemez bir olgu haline

gelmiştir. Bu tarihte Filistin'deki yurtlarından zorla göç ettirilen 140.000'den fazla Filistinli Lübnan'a sığınmıştır (Brynen, 1990, s. 25; Manna ve Golani, 2011, s. 141; Siklawi, 2010, s. 598;). Bu sayı toplamda ise 700.000'den fazladır (Atacan, 2004, s. 291-293; Brynen, 1990, s. 25; Knudsen, 2007, s. 2;).⁴ Çoğu Celile Gölü ve civarındaki kasabalar; Safad, Saffouri, Saasaa, Loubieh, Khalsaa ve Safsaf ile kuzey bölgelerden gelen ve büyük bir kısmı işçi, çiftçi ve Celile Gölü, Akka ve Hayfa'da balıkçılıkla iştigal eden insanlar olan bu mülteciler 1949 yılında United UNRWA, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kurulunca, Lübnan'daki mülteci kamplarına taşınmıştır (Abboud, 2009, s. 34; Brynen, 1990, s. 25; Ebrem, 2021, s. 2078; Luttwak, 2010, s. 7; Siklawi, 2010, s. 598).⁵ Zaten Lübnan'a kaçmak zorunda kalan Filistinlileri ilk defa mülteci olarak tanımlayan da UNRWA olmuştur (Serhan, 2014, s. 12-13). Ancak Lübnan, 1948 yılından beri Filistinli mültecileri barındırmaya fazla istekli olmamıştır. Bu yüzden ülkenin Filistinli göçmenlerle ilgili politikası ya mültecilerin Lübnan toplumuna entegrasyonu ya da kalıcı şekilde haklar elde ederek yerleşmesinin önlenmesi yönünde olmuştur (Knudsen, 2007, s. 1).

Lübnan'daki mevcudiyetlerinin ilk yıllarında Filistinliler, buradaki ikametlerinin fazla sürmeyeceğini ve yurtlarına geri döneceklerini düşündüklerinden siyasi faaliyetlerden uzak durmayı tercih etmişlerdir, zaten İsrail'in misillemesinden çekinildiği için de siyasi faaliyetlerine izin verilmemiştir (Cleveland, 2008, s. 396). Bu kapsamda Lübnan yönetiminde olan Hıristiyan Marunilerle anlaşmazlığa düşmekten kaçınmışlardır. Ancak Lübnan Devleti işini şansa bırakmamış ve her kampa askeri istihbaratını sokmuştur. Bu sayede mülteciler hem Ordu İstihbaratı (*Deuxième Bureau*) hem de paramiliter güvenlik güçlerince yakından izlenmiştir. Ek olarak kamplarda siyasi faaliyetler konusunda ciddi sınırlamalarla karşılaşmış ve sıkı bir denetime tabi tutulmuşlardır (Brynen, 1990, s. 28). Bunun sebebi Lübnan'ın kendi kırılğan içyapısı ve ülkenin göçmen ve sığınmacılarla ilgi bir yasasının olmamasıdır. Bu yüzden sığınmacılar yabancı olarak kabul edilmiş ve istenmemiştir (Knudsen, 2007, s. 4). Bu kapsamda Lübnan siyasi yapılanması ve toplumun önemli bir kesimi de Filistinlilerin Lübnan toplumuna entegrasyonuna (*Tawteen*) muhalefet etmiştir (Abboud, 2009, s. 33; Sayigh, 2001, s. 100).⁶ Bu durumun bir sonucu olarak ise Lübnan yönetimi ile Filistinliler arasında tesis edilen ilişki daha en başından sorunlu olmuştur (Sınmaz, 2020, s. 1).

Filistinli mültecilerin kontrol altında tutulması kapsamında kendilerine hayatlarını idame ettirmeleri için çalışmalarına ve göç sırasında birbirinden kopan aileler ve akrabaların yeniden bir araya gelmesi ve güçlenmesini önlemek için seyahat etmelerine izin verilmemiştir (Cleveland, 2008, s. 396). Ancak nadiren ve özel izinle bu sayılanlar mümkün olabilmıştır. (International Crisis Group, 2009)⁷ Bu yüzden Lübnan'daki Filistinli mülteciler ülkedeki en

⁴ Filistinliler özellikle 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında bölgedeki Arap ülkelerine dağılmıştır. 1991 yılında yapılan nüfus sayımına göre 4.5 Milyon Filistinlinin; 1.2 Milyonu Ürdün'de, Şeria Nehri'nin doğusunda, 360.000'i Lübnan'da, 250.000'i Suriye'de, 150.000'i Suudi Arabistan'da, 250.000'i Kuveyt, Mısır, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Irak, Libya'da ve 250.000 kadarı da ABD ve Batı ülkelerinde yaşamaktadır. Bunlara ilaveten Batı Şeria'da 1.1 Milyon, Gazze'de 650.000, İsrail işgalindeki Golan Tepeleri bölgesi ve Kudüs'te ise 550.000 Filistinli yaşamaktadır. (Gönlübol, 1996, s. 303).

⁵ UNRWA, BM Genel Kurulu Kararı ile 8 Aralık 1949 yılında kurulmuş ve 1 Mayıs 1950'de faaliyete geçmiştir. Örgütün amacı Filistinli mültecilere iş, eğitim ve sağlık konularında yardımcı olacak programlar geliştirmektir. 24.000'den fazla çalışanı olan örgütün personelinin büyük kısmı Filistinlidir. (Bowker, 2003, s. 125).

⁶ Rosemary Sayigh'e göre tawteen karşılığı Lübnan politik sistemini bir arada tutan ortak paydadır. (Sayigh, 2001, s. 100).

⁷ Vatandaşlık hakları olmadığı için Lübnan'daki Filistinli mültecilere çalışma, eğitim, sağlık hizmetlerinden faydalanma ile seçme ve seçilme hakkı tanınmamıştır. (Knudsen, 2007, s. 4).

fakir ve imtiyaz sahibi olmayan topluluk olmuştur. Mülteci kamplarında fakirlik genel bir kural halini almıştır. Tüm Arap ülkeleri içerisinde Lübnan, mültecilerin en fazla fakru zaruret içerisinde yaşadıkları ülkedir (Khawaja ve Tiltneş 2002; Pedersen ve ark., 2001, s. 173; Sletten ve Pedersen, 2003, s. 22; Ugland, 2003, s. 77). Bu yüzden Filistinli mülteciler de haklarını savunmak ve seslerini duyurabilmek için 1960'lı yılların başlarından itibaren siyasi faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır (El Khazen, 2000, s. 133). Bu kapsamda karşımıza çıkan en önemli tarihi dönüm noktaları ise 1965 yılında Kazablanka'da toplanan Arap Birliği Zirvesi ile 1967 Altı Gün Savaşı olmuştur. Kazablanka Zirvesi sonrasında kabul edilen Kazablanka Protokolü ile ülkesinde mülteci barındıran Arap ülkelerinin mültecilere çalışma, seyahat ve yerleşme hakkı vermesi istenmiştir. Protokolün 1. Maddesinde üye ülkelerin Filistinlilere ayrımcılık yapmamalarını ve kendi vatandaşları ile aynı muameleye tabi tutulmalarını tavsiye edilmiştir (Takkenberg, 1998, s. 141). Ancak Birliğe üye ülkelerden 7 tanesi (Ürdün, Cezayir, Sudan, Irak, Mısır ve Yemen) protokolü muhalefet şerhi koyarak imzalamıştır. Şerh konulan maddeler çalışma hakkı ile ülkeye giriş-çıkış konularındadır (Knudsen, 2007, s. 5). Keza Lübnan da kararı uygulamayı reddetmiştir (Schulz, 2003, s. 53).

1.1. Lübnan'daki Filistin Mülteci Kampları

Lübnan'daki Filistinliler konusu oldukça çetrefilli bir konudur. Toplam sayıları UNRWA verilerine göre 350.000-400.000 arasında değişmektedir. Ancak UNRWA, Lübnan'da sadece kendi veri tabanında kayıtlı olan Filistinlileri mülteci olarak kabul etmektedir.⁸ Ancak konunun muhaliflerine, özellikle de Lübnanlılara göre bu sayı gerçeği yansıtmamaktadır. Onlara göre ülkedeki toplam Filistinli sayısı azami 250.000 kişidir. Lübnan'daki Filistinlilerin hemen hepsi aşağıda sayılan mülteci kamplarında pek çok haktan yoksun bir şekilde yaşamaya çalışmaktadır. Bu kamplar:

1. Burc El-Baracne Mülteci Kampı: Burc El-Baracne mülteci kampı, Lübnan'ın başkenti Beyrut'un güneyinde kalmaktadır. Kızıl Haç tarafından kurulmuştur. Toplam 16.000 kadar Filistinli mültecinin yaşadığı ifade edilmektedir. Kampta yaşayan Filistinlilerin Celile bölgesindeki Tarşiha, Kuveykat ve El-Kebiri kasabalarından geldikleri iddia edilmektedir (Sfeir-Khayat, 2001, s. 30-42). Kamptaki en önemli sorunlardan birisi güvenlidir. Burc El-Baracne, Beyrut'ta km²'ye en fazla insanın düştüğü ve yaşam koşullarının da en kötü olduğu kamptır (Sınmaz, 2020, s. 14).

2. Şatilla Mülteci Kampı: Batı Beyrutta'dır. Şatilla kampı da 1949 yılında, Burc El-Baracne kampı gibi Kızılhaç tarafından kurulmuştur. Adı 1980'li yıllarda yaşanan Sabra-Şatilla Katliamı ile duyulmuştur. Mevcutta 8.000 kadar mülteci yaşamaktadır (Haveland, 2021, s. 100-101).

3. Dbayeh Mülteci Kampı: 1956 yılında Beyrut'un doğusunun dış mahallelerinde kurulmuştur. 4.000 kadar sakininin büyük bir kısmı Hıristiyan'dır.

4. Mar Elias Mülteci Kampı: 1952 yılında Kuzeybatı Beyrut'ta kurulmuştur. Bu kampın nüfusunun ekseriyeti Hıristiyan'dır. Çoğu Hayfa ve Yafa'dan göç etmiştir. 1975 yılında başlayan Lübnan İç Savaşı sırasında ve sonrasında Müslümanların etkisi artmıştır (Sınmaz, 2019).

⁸ UNRWA'nın elindeki tam rakam 422.188'tir. (Abu-Sharar, 2009, s. 4).

Yukarıda ismi sayılan bu 4 kamp başkent Beyrut havalisinde iken bunlara ek olarak Güney Lübnan'da 6 tane daha Filistin mülteci kampı bulunmaktadır. El-Fetih'in etkin olduğu bu kamplar sırasıyla:

1. Ayn'ül Hilve Mülteci Kampı: Lübnan'ın Sayda kentinde 1949 yılında Kızıllaç tarafından kurulmuştur. Kamp, Lübnan'daki en yoğun nüfuslu Filistinli mülteci kampıdır. Resmi rakamlara göre kampta, 1,25 km²'lik alanda 46.000 kişi yaşamaktadır. Kamp yöneticilerinin iddiasına göre ise bu sayı 70.000'dir. Lübnan'daki tüm Filistinli fraksiyonlar kampta bulunmakta, güç ve etki tesisi için birbirleri ile rekabet etmektedir. Bu yüzden Lübnan'da en fazla huzursuzluğun yaşandığı Filistin mülteci kampıdır. Ayrıca Lübnan'daki Filistin diasporasının başkenti olarak tanımlanmaktadır (Knudsen, 2007, s. 1).

2. Mîh ve Mîh Mülteci Kampı: Sayda'nın doğusundadır. 5.000 kadar Filistinli göçmeni barındırmaktadır.

3. Burc El-Şimali Mülteci Kampı: Tire şehrinin doğusunda, 3 km mesafede yer almaktadır. 1948'de kurulmuştur. 19.000 kişinin yaşadığı bu kampta UNRWA 1955 yılından itibaren hizmet vermeye başlamıştır. İsrail sınırına olan yakınlığı sebebiyle birçok kez saldırıya uğramış, İsrail'in 1982 yılında Lübnan'ı işgali sırasında büyük zarar görmüştür. Lübnan'daki en fakir mülteci kamplarından birisi olan Burc El-Şimali kampında uyuşturucu kullanımı ve kan hastalıkları son derece yaygındır (Sınmaz, 2020, s. 13).

4. Raşidiye Mülteci Kampı: Eski ve yeni olmak üzere iki kısımdan oluşan bu kamp, Tire'nin 7 km. güneyinde kalmaktadır. Mevcutta 29.000 Filistinli mülteci ikamet etmektedir. İlk kez 1936 yılında Fransa tarafından Lübnan'a kaçan Ermeniler için kurulmuştur. Bu ilk kurulan yapı 1963 yılında UNRWA tarafından yapılan eklemelerle genişletilmiştir. Filistin'in köylerinden göçen ve Lübnan devleti tarafından Baalbek ve El-Buss kamplarından getirilen Filistinliler yerleştirilmiştir (Sınmaz, 2020, s. 12).

5. El-Bass Mülteci Kampı: Tire yakınlarındaki bu kampta 9.000 kadar mülteci yaşamaktadır. Aynı Raşidiye gibi 1936 yılında Fransa tarafından kurulmuştur. Kampta 1948 yılında Filistinliler yerleştirilmiştir.

Bu kamplara ek olarak Kuzey Lübnan'da da iki tane ayrı kamp vardır. Bu mülteci kampları da şunlardır:

1. Nehr'ül Barid Mülteci Kampı: Nehr'ül Barid mülteci kampının adı da, kampta Lübnan Ordusu ile Fetih el-İslam adlı grup arasında 2007 yılı ortalarında yaşanan çatışmalarla duyulmuş, dünyanın geri kalan kısmı varlığından haberdar olmuştur. Trablusgarp'a 17 km. mesafededir. Lübnan Ordusu ile yaşanan çatışmalarda eski kampın büyük kısmı tahrip olmuştur. 30.000 mülteci kampı terk etmiş, 10.000 kadar çatışmalar bittikten sonra geri dönmüştür (Abu-Sharar, 2009, s. 5).

2. Beddavi Mülteci Kampı: 1955 yılında Trablus'tan 5 km. uzaklıktadır. 16.000 kadar Filistinliyi barındırmaktadır. Kamptaki en önemli sorunlar kronik yoksulluk, işsizlik ve aşırı nüfus yoğunluğudur. 1974 ve 1976'da yıkılan Tel El-Zatar ve Nebatiye kamplarından göç edenlerle artan kamp nüfusu, 2007'de Nehr'ül Barid'den gelenlerle daha da artmıştır (Sınmaz, 2020, s. 15). Bu kamplara ek olarak yine Lübnan'ın Bekaa Vadisinde El-Celil (Vavel olarak da bilinmektedir) kampı bulunmaktadır. UNRWA, kampta 7.000 kişinin yaşadığını iddia etse de

kamp sakinleri olumsuz koşullar sebebiyle kampta yaşayanların yarısının kampı terk ettiğini ifade etmektedir.

2. Altı Gün Savaşı (1967) Sonrası Dönem

1967 Altı Gün Savaşı'nda kendine saldırı hazırlığında olduklarını iddia ettiği Mısır, Suriye ve Ürdün'e baskın bir saldırı düzenleyen İsrail, başta Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Sina Yarımadası ve Golan tepelerini alarak topraklarını 3,5 kat büyütüştür (Kaştan, 2012, s. 1801). Ürdün kontrolündeki Doğu Kudüs ile Batı Şeria'nın işgale uğraması sonrasında Ürdün kontrolündeki topraklarda (Doğu Şeria) Filistinli nüfusu 1,2 Milyona çıkmıştır. Bu sırada toplam nüfusu 3.9 Milyon olan Ürdün için bu büyük ve varlığına müsaade edilemez bir rakam haline gelmiştir (Armaoğlu, 1984, s. 705-715; Gönlübol, 1996, s. 277-279 ve s. 606; Hale, 2000, s. 176-182; Sander, 1998, s. 478). Bu göç hareketi sebebiyle 3 yıl sonra Kara Eylül hadisesi yaşanacak ve Ürdün yönetimi kendi varlığına tehdit olarak gördüğü Filistinlilerin bir kısmı ile Filistin Kurtuluş Örgütü(FKÖ)'nü Lübnan'a gönderecektir (Arı, 2017, s. 95-98; Sınmaz, 2020, s. 3-4). Filistinlilerin büyük kısmı ve FKÖ, İsrail'le olan savaşı sürdürmek için Güney Lübnan'a yerleşmiştir (Sağlam, 2014, s. 3-4).

Baskın bir saldırı şeklinde gelişen ve hızlıca sonuçlanan 1967 Savaşı, Filistinlilerin Arap Dünyası ve Ortadoğu'da, özellikle de Lübnan'da marjinalleşmesine sebep olmuştur (Abu-Sharar, 2009, s. 4). Bunun sonucunda ülkedeki Filistinliler, FKÖ çatısı altında toplanmaya ve militarize olmaya başlamıştır (Arı, 2017, s. 95-98; Bölme ve Ulutaş, 2012, s. 8).⁹ 1964 yılında Kudüs'te toplanan Birinci Filistin Kongresi'nde kurulan ve Yaser Arafat'ın lideri olduğu FKÖ, İsrail tarafından işgal edilen yerlerin geri alınması için silahlı mücadele yapılmasını savunmaktadır ve yaşananların Filistinlilere gösterdiği, yurtlarına geri dönmeleri için başka bir seçeneğin de olmadığını. O dönemlerde *Fedayîn* olarak adlandırılan Filistinli gerillalar Güney Lübnan üzerinden İsrail'e bazı saldırılar düzenlemiştir ancak bunun sonucunda İsrail'in misillemesine maruz kalan Lübnan Ordusu ile karşı karşıya gelmişlerdir (Nisan, 2003, s. 20).

Bu durumun bir sonucu olarak 1960'lı yılların sonlarına doğru Lübnan'daki Filistin mevcudiyeti istikrarlı bir şekilde gelişmeye başlamış, her geçen gün daha fazla karmaşık, politize ve militarize bir hal almıştır (El Khazen, 2000, s. 140). Saldırıları önlemek isteyen Lübnan Devleti çözümü Filistin mülteci kamplarındaki kontrolü sıkılaştırmada bulmuştur. Filistinlilerin içerisinde bulunduğu olumsuz sosyal ve iktisadi koşullar bir de artan askeri kontrol ile birleşince Filistinliler sokağa dökülmüştür. Bunun sonucunda Beyrut, Güney Lübnan ve Trablus'ta Filistinliler tarafından düzenlenen gösteriler yapılmıştır. Zira o dönemde Lübnan toplumunun büyük bir kısmı Filistinlilerin davasına destek vermiştir.

Lübnan yönetimi ile ortaya çıkan gerginliği azaltmak isteyen FKÖ lideri Yaser Arafat, Lübnan Ordusu Genelkurmay Başkanı General Nebil Bustani, Mısır'ın arabuluculuğunda Kahire'de 3 Kasım 1969'da bir araya gelmiş ve bir antlaşma imzalamıştır (El Khazen, 2000, s. 149; Kor, 2011, s. 44). Mısır'ın başkenti Kahire'de imzalandığı için Kahire Antlaşması olarak

⁹ FKÖ, 1964 yılında kurulmuştur. 1974 yılında BM Genel Kurulu'nda Filistin halkının tek ve yasal temsilcisi olarak tanınmıştır. Örgüt çatısı altında El-Fetiħ, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Filistin'in Kurtuluşu için Demokratik Cephe vb. örgütler vardır. FKÖ, 1993 Oslo Antlaşması ile İsrail'i tanımış ve silahlı mücadeleyi bırakmıştır. (Armaoğlu, 1984, s. 488-491, 504-506, 701; Sander, 1998, s. 264; Gönlübol, 1996, s. 290; Shaw-Shaw, 2000, s. 505-509; Öymen, 2002, s. 127).

adlandırılan bu antlaşma ile Lübnan yönetimi ülkesindeki Filistinli varlığını resmen tanımış, antlaşma ile Lübnan-Filistin ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu antlaşma sayesinde Filistinliler, İsrail'le olan mücadelelerini Lübnan üzerinden sürdürebilecektir. Buna ek olarak mültecilere de sosyal ve ekonomik haklar (seyahat özgürlüğü, çalışma ve oturma izni vb.) verilmiştir. Yine bu antlaşmaya göre Filistin mülteci kamplarındaki yerel idare Filistinlilere bırakılmış, bu amaçla yerel yönetim komiteleri kurmalarına izin verilmiştir. Kamp içinde güvenliğin ve düzenin tesisi için silahlı bir gücün (El-Kifah'ül Musallah) kurulması da kararlaştırılmıştır (Arı, 2017, s. 95-98; Atacan, 2004, s. 219-293; Knudsen, 2007, s. 5).

Ancak Lübnan'daki Filistinlilerin durumu bir yıl sonra, 1970 yılında yaşanan Kara Eylül hadisesi sonrasında daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Zira Ürdün'den çıkarılan FKÖ, liderliği ve askeri gücünü Lübnan'a taşımıştır. Bu gelişmeyi takip eden 5 yıllık zaman zarfında ülkede Filistinlilere karşı olan tavır ve tutum hızla değişmiş ayrımcılık artmıştır (Abu-Sharar, 2009, s. 4). Bunun sonucunda ülke içindeki iç karışıklıklar da şiddetlenmiştir. Öyle ki Lübnan, dini eksende Hıristiyan ve Müslüman olarak keskin bir şekilde ikiye ayrılmıştır. 13 Nisan 1975 tarihinde bir otobüsteki 27 Filistinli'nin Beşir Cemayel önderliğindeki Kataib Partisi milisleri (Hıristiyan Falanjistler) tarafından öldürülmesi ise 15 yıl sürecek olan Lübnan İç Savaşı'nın patlak vermesine sebep olmuştur (Özdemirci, 2016, s. 82-83; Sınmaz, 2020, s. 5). İç savaşta ülke içindeki ayrıcalıklı konumlarını korumak ve bu dengeyi bozabilecek unsurlardan olan Filistinlileri baskılamak için başlatan Hıristiyanlar, savaş sırasında ve sonrasında özellikle Maruniler ülke içindeki ayrıcalıklı konumlarını kaybetmiştir (Kaştan, 2012, s. 1803).

Lübnan İç Savaşı'nın ilk dönemlerinde Lübnan'da 300.000 Filistinli mülteci ve sayıları 5.000-7.000 arasında değişen Filistinli gerilla bulunmaktadır (Armaoğlu, 1984, s. 729). FKÖ ilk başlarda çatışmalardan uzak durmaya çalışmıştır ancak 1976 yılı Ocak ayında Falanjist milislerin Filistinli mültecilerin yaşadığı Tel El-Zatar, Cısr el-Başa ve Dbayeh mülteci kamplarını kuşatması üzerine savaşın içine çekilmiştir (Dobre, 2018, s. 51).

Lübnan İç Savaşında FKÖ önemli bir rol oynamıştır. Askeri gücü sayesinde Batı Beyrut ve Güney Lübnan'ın önemli bir kısmını kontrolü altına almıştır. FKÖ, bu gelişme ile eş zamanlı olarak mülteci kamplarındaki şartların iyileştirilmesi için çaba göstermiştir. Ancak Filistinliler ve müttefiklerinin kontrolleri altına aldıkları bölgelerde aşırıya kaçan uygulamaları (restoranlarda hesabın ödenmemesi, araçlara el konulması ve mağazaların yağmalanması gibi) sonrasında yerel halkın desteğini kaybetmeye başlamışlardır (International Crisis Group, 2007, s. 4). Lübnan'daki gelişmelerin ciddiyetini fark eden ve kendisine orta/uzun vadede ciddi bir tehdit oluşturacağını öngören İsrail, 1982 yılında Lübnan'ı işgal etmiş ve FKÖ yapılanmasını yok etmeye çalışmıştır. Lübnan Devleti de bu duruma karşı tepkisiz kalmıştır zira Lübnan devleti, FKÖ'nün ülke içindeki faaliyetlerinden rahatsızdır. FKÖ'nün Lübnan'da devlet içinde devlet haline gelmesi bu rahatsızlığı had safhaya çıkarmıştır (Arı, 2017, s. 95-98). Bu rahatsızlığı ve Lübnan Başbakanı Cemayel'in Suriyelilerce öldürülmesinden doğan infialli fırsat bilen İsrail, 1982 yılında FKÖ'yü Lübnan'dan çıkarmak için ülkeyi işgal etmiştir (Gönlübol, 1996, s. 303). Zira İsrail, Lübnan'daki FKÖ yapılanması ve gücünü sadece ülkenin güneyine yapılacak bir operasyonla ortadan kaldıramayacağını anlayan İsrail ve ülkede kendisiyle ittifak yapacak bir grubun iktidara gelmesinin şart olduğunu fark etmiştir. Lübnan'daki FKÖ'nün askerî, siyasi ve sosyal gücünü kırmak, Beyrut'ta başında Beşir Cemayel'in olduğu kendisine yakın bir hükümetin

kurulmasını sağlamak ve Suriye'yi bölgeden çıkartmak amacıyla da 6 Nisan 1982'de Lübnan'ı işgale başlamıştır. İsrail, işgali edilen alanı 25 Haziran'da Beyrut'a kadar genişletmiş ve Batı Beyrut'u iki ay sürecek bir kuşatmaya almıştır. Uygulanan kuşatma sebebiyle sivil ölümlerinin artması üzerine FKÖ 18 Ağustos'ta ateşkesi ve Lübnan-İsrail-FKÖ arasında yürürlüğe girecek olan Habib Planı'nı kabul etmiş, ateşkes kapsamında FKÖ mensupları 1 Eylül'de Lübnan'ı terk etmiştir. FKÖ'nün Lübnan'ı terk etmesi Lübnan'daki Filistinliler açısından yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır (Arı, 2017, s. 101-108; Sınmaz, 2020, s. 6).

İşgal sırasında başkent Beyrut'a yapılan saldırıda Filistin arşivleri imha edilmiş, FKÖ'nün ülkeden çekilmesi ile korumasız kaldıkları için Filistinli mülteciler Sabra ve Şatilla katliamlarını yaşamıştır. İsrail işgali sırasında bazı mülteci kampları tahrip edilmiş, FKÖ liderleri ise Tunus'a sürgüne gönderilmiştir (Gönlübol, 1996, s. 303). Bunun sonucunda Filistinli mültecilerin mali kaynakları ve korunma imkânları ortadan kalkmıştır. Bu sürecin sonunda ise 16 ve 18 Eylül tarihlerinde Sabra ve Şatilla mülteci kampları katliamı yaşanmıştır (Shahid, 2002, s. 44). Saldırının amacı yeni seçilen Devlet Başkanı Beşir Cemayel'e yapılan ve ölümü ile sonuçlanan suikastın intikamını almaktır. İsrail Ordusu'nun göz yumduğu bu saldırıda kamplara gelen Hıristiyan Falanjist milisler balta, satır, testere, bıçak, makas gibi aletlerle yüzlerce Filistinliyi öldürmüştür (Falk, 1984, s. 319-324; Naylor, 1983, s. 337-361). Saldırıda ölenlerin sayısı ihtilaflıdır ancak en yüksek sayısı olarak 3.500 telaffuz edilmiştir (Shahid, 2002, s. 44).

Olayla ilgili olarak İsrail, devletin ve ordusunun kastı olduğu yönündeki iddialar üzerine bir soruşturma komisyonu kurmak zorunda kalmıştır. Olayı soruşturmak üzere kurulan komisyon olan Kahan Komisyonu yaptığı inceleme sonrasında dönemin İsrail Başbakanı Menahem Begin, Savunma Bakanı Ariel Şaron ve birçok üst düzey yetkiliyi katliamdan sorumlu olduğunu ilan etmiştir. Bu isimlerden Ariel Şaron ana sorumlu olarak görülmüştür. Ancak istifa etmeyi reddetmiş, dönemin Başbakanı Begin de onu azletmekten imtina etmiştir. Şaron Kabine 'de görevi olmayan bakan olarak var olmaya devam etmiştir. Ancak olaydaki dahlinden dolayı 'Sabra ve Şatilla Kasabı' olarak anılmıştır (Arı, 2017, s. 101-108; Falk, 1984, s. 31-324; Naylor, 1983, s. 337-361).

1982 yılına kadar Lübnan'daki Filistinliler arasında FKÖ etkin iken 1983 yılında Suriye'nin de desteği ile kendisine Feth'ül İntifada adını veren yeni bir grup, FKÖ'den ayrılarak, ortaya çıkmıştır. Grubun ayrılma sebebi Arafat'ın BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararını tanıması ve 1981 yılında Fas'ın Fez kentinde toplanan Arap Birliği Zirvesinde Suudi Arabistan tarafından önerilen barış planını kabul etmesidir (Kaştan, 2012, s. 1804). 1983 yılındaki Mısır ziyareti ve dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan'ın barış planı hakkında Ürdün Kralı Hüseyin'le görüşmesi kendisine olan muhalefeti arttırmıştır. Keza FKÖ içindeki yolsuzluklar ve adam kayırmalar da grubun eleştirdiği konular arasındadır. Suriye'nin bu hamleyi FKÖ'yü zayıflatmak için yaptığı düşünülebilir zira takip eden dönemde Kuzey Lübnan'da FKÖ ve Suriye Ordusu arasında bölgenin kontrolünü ele geçirmek adına 'Ebu Ammar Muharebesi'¹⁰ adı verilen çatışmalar yaşanmıştır. Sonuçta Suriye Ordusu, FKÖ bölgeden çıkarmıştır. 1985-1987 yılları arasında yaşanan bu olaylarda Lübnanlı Şii Emel Milisleri de Suriye Ordusu safında savaşmıştır. Bu dönemde Şii Emel milisleri ile Filistinliler

¹⁰ Ebu Ammar, Yaser Arafat'ın kod adıdır.

arasında yaşanan bu çatışmalara 'Kamplar Savaşı' adı verilmiştir (International Crisis Group, 2009, s. 6). Yaşananların temel sebebi Suriye'nin değişen stratejisidir: Daha önce Lübnan'da kendi varlığını konsolide etmek ve İsrail güçleri ile doğrudan temas etmemek için arada vekil güçler ve tampon bölge olmasını kendi çıkarına uygun bulan Suriye, ülke içinde yeni müttefikler bulup konumunu güçlendirince, kendine tehdit olabilecek FKÖ'den kurtulma yoluna gitmiştir. Olayların bu noktaya gelmesinde izlenen seyir ise şu şekilde olmuştur:

1976 yılında Lübnanlı Hıristiyan güçler, Filistinliler ve onların sol görüşlü müttefiklerine yönelik bir saldırı başlatmıştır. O dönemde Suriye, Filistinlileri desteklemiştir. Suriye, çatışmaların sonlandırılması için bir barış antlaşması taslağı önermiştir. Ancak bu öneriyi Filistinliler ve onların Lübnanlı müttefikleri kabul etmemiş ve Hıristiyanlara saldırmışlardır. Bunun üzerine Suriye Ordusu Hıristiyanların yardımına gitmiştir. 1982 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgali üzerine Suriye yeniden FKÖ ve Filistinlileri desteklemeye başlamıştır. Ancak bu destek uzun sürmemiştir; Suriye yanlısı Filistinli gruplar ve Şii Emel milisleri Suriye'nin emri ile FKÖ güçlerine saldırmıştır. Raymond Hinnebusch bu noktada olayların bu hızlı değişimi ve Suriye'nin değişen tercihlerinin sebeplerini şu şekilde açıklamaya çalışmıştır: Hinnebusch'a göre Suriye'nin o dönemdeki temel amacı Lübnan'daki etkisini ve ana arabulucu rolünü devam ettirmektir. Bunun için de ülke içinde hiçbir grup veya güç odağının diğerlerine karşı üstünlük ve avantaj sağlamaması gereklidir. Bölgesel güçlerin de etkinliğinin artmasının önlenmesi bu yaklaşım kapsamındadır. Bu dönemde FKÖ'nün Lübnan'daki artan gücü ve Arafat'ın FKÖ'nün bağımsızlığını koruma çabası, Suriye tarafından Lübnan'daki varlığı ve çıkarlarına yönelik hayati bir tehdit olarak görülmüştür. Arafat'ın planını bozmak için Suriye, kendi kontrolündeki Filistinli grupları kullanma yoluna gitmiş ve kendisinin dışlandığı olası bir FKÖ-İsrail antlaşmasının ortaya çıkmasını önlemeye çalışmıştır. Tüm bunların sonucunda ise Arafat ile Hafız Esad arasında gerilim oldukça artmıştır. Suriye'yi dengelemek için ise Arafat önce Suriye'nin o dönemde en önemli rakibi olan Irak'la daha sonra da Mısır'la yakınlaşma yoluna gitmiştir (Hinnebusch, 1986, s. 1-20).

3. 1990 ve 2000'li Yıllar

Lübnan'da uzunca bir süre devam eden iç savaş 1990 yılında imzalanan Taif Antlaşması ile sona ermiştir. Taif Antlaşması, ülkedeki Suriye siyasi etkisi ve askeri varlığının kanuni bir zemine oturmasını sağlamış, sayıları 30.000'i bulan Suriye askerlerinin Lübnan'da bulunmasını meşrulaştırmıştır. Lübnan'ı kendisinden Fransız sömürge döneminde zorla koparılmış bir parçası olarak gören Suriye, yapılan parlamento seçimlerine bizzat müdahil olmuş, Suriye yanlısı kişi ve grupları desteklemiş ve ülke siyasetinde etkin olmaları için çalışmıştır. Bu noktada Lübnan yönetimi ile Filistinliler konusundaki fikirleri uyduğu için Suriye devlet yönetimi ülkede FKÖ etkisine karşı olmuştur (Muran, 2013, s. 33-34). Bu destek sayesinde ki, Lübnan'daki iç savaşın sona ermesinden sonra da 1990-2000'li yılları kapsayan dönemde Suriye yanlısı Lübnan hükümetleri ülkenin güneyindeki Filistin mülteci kamplarında FKÖ mevcudiyetine izin vermemiştir (International Crisis Group, 2005a ve 2005b). Eş zamanlı olarak Lübnan Devleti, Filistinlileri ülkeden ayrılmaları için aktif şekilde teşvik etmiştir (Mattar, 2000, s. 261; Ziade, 2002, s. 57). Bu göçü teşvik etmek adına ülkenin bozuk olan ekonomik durumu öne sürülmüş ve kamplara ayrılacak kaynak olmadığı iddia edilmiştir. Gerekli iyileştirmeler yapılmadığı için kamplar aşırı kalabalıktır; altyapı eksikliği sebebiyle elektrik kabloları açıktan geçmekte, yağmurlu havalarda kazalara sebebiyet

vermektedir. Keza kanalizasyonlar da açıktan akmakta ve yeraltı sularına karışarak içme suyunu kirletmektedir. Bunun sonucunda salgın hastalıklar yaygın bir şekilde görülmektedir. Kampların etrafı dikenli tellerle çevrilmiş ve girişlerine ordu kontrol noktaları konmuştur. Artan nüfusun iskânı için kampların alanları da genişletilmemekte, eskiyen binaların onarımına da izin verilmemektedir (Knudsen, 2007, s. 10; Peteet, 1998, s. 63-87).

Eskiden beri aşırı nüfus yoğunluğu ve yetersiz altyapı ve hizmetler kamplardaki yaşam koşullarının karakteristik özellikleri olmuştur (Abboud, 2009, s. 34; Abu-Sharar, 2009, s. 4). FKÖ'nün Lübnan'da olduğu dönemde bu sorunlara çözüm bulunmaya çalışılsa da FKÖ'nün Lübnan'dan çıkarılması ve sürgüne gönderilmesi sonrasında durum kötüleşmiştir. Bu kaotik ortamda 1990'lı yıllarda Lübnan'daki Filistinli mültecilerin sayısı 300.000'i aşmıştır. Çoğu Sünni olan bu grup iç savaştan yeni çıkmış ülkenin hassas iç dengelerine yönelik büyük bir tehdit olarak görülmüştür (Abboud, 2009, s. 33). Zira ülke nüfusunun %10'unu oluşturur hale gelmişlerdir (Knudsen, 2007, s. 6).

Bunun sonucunda ortaya çıkan güç boşluğunu, FKÖ'nün rakipleri olan Feth'ül İntifada, El Saika gibi örgütler doldurmaya çalışmıştır. Bu gruplar kuzeydeki, Beyrut yakınlarındaki ve Bekaa Vadisi'ndeki mevcudiyetlerini de arttırmaya çalışmıştır. Bu dönemde Hamas da varlığını hissettirmeye başlamıştır. Ancak iç savaş sonrası dönemde Lübnan'daki Filistin mülteci kampları Lübnan Devleti'nin kontrolünün dışına çıkmıştır. FKÖ'nün zayıflaması ve Suriye'nin müdahaleleri kamplardaki idari belirsizliğin sürmesine sebep olmuştur. Bu ortamda 2 Eylül 2004 tarihinde BM Güvenlik Konseyi 1559 sayılı Kararını yayınlamıştır. Bu karar Suriye'nin işgal altında tuttuğu Güney Lübnan'dan çekilmesini ve Lübnan'daki tüm milis güçlerinin silahsızlandırılmasını öngörmüştür. Bu kararla amaçlanan şey ise Lübnan'daki merkezi hükümetin güçlendirilmesi, Suriye'nin Lübnan'ın iç siyasetine müdahalesinin sona erdirilmesidir. Ancak hepsinden önemlisi ise Lübnan'daki Filistinlilerin İsrail'e yaptıkları saldırıların sonlandırılmasıdır. Bu sayılanlara ek olarak ABD ve İsrail açısından, İran-Suriye-Hizbullah-Hamas ittifakının zayıflatılması da bir diğer önemli amaçtır. Lübnan'da güçlü bir merkezi idarenin bulunmasının Hizbullah'ı bu denklemin dışına taşıyacağı öngörülmüştür (International Crisis Group, 2005a ve 2005b; Sınmaz, 2020, s. 9).

Suriye bu karara, 14 Şubat 2005'te Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'ye düzenlenen ve kendisi ile irtibatlandırılmaya çalışılan suikast sonrasında, artan uluslararası baskının da etkisiyle uymak zorunda kalmıştır. 2005 yılı Nisan ayında Suriye birlikleri Lübnan'ı terk etmiştir (Clark ve Zahar, 2011, s. 1-18; Tınas, 2020, s. 16-17). Suriye'nin Lübnan'daki etkisinin ortadan kalkmasından sonra, 2006 yılı Haziran ayında Lübnanlı liderler bir araya gelmiş ve ülkedeki Filistinlilerin durumu da dâhil olmak bir dizi konuyu tartışmaya çalışmıştır. Yapılan toplantılarda üzerinde ittifak edilen konu; Filistinlilerin ellerindeki silahların düzenlenmesi; kampların dışında özellikle Suriye yanlısı grupların üslerinin kapatılması, silahlarının toplanması olmuştur. Buna yerel halk da destek vermiştir zira Filistinlilerin daha önce yaptıkları suistimaller yerel halkta tepkiye sebep olmuştur (Sınmaz, 2020, s. 8). Bu olumsuz ortamda Lübnan'daki Filistinliler, FKÖ ülkeden çıkarıldıktan sonra iç savaş ortamında hayatta kalabilmek için Suriye'ye yaklaşmak durumunda kalmışlardır. Bu yakınlık sebebiyle Suriye'nin ülke içindeki müttefiki ve etki ajanı olarak görülmekteydiler. Bu yakınlık sebebiyle onların gücü ve varlığı Suriye'nin mevcudiyeti olarak algılandığı için, güçlerinin kırılmasına öncelik verilmiştir. Lübnan'daki askeri gücü zarar gören ve Oslo Süreci sebebiyle kendisini

silahlı mücadeleden uzaklaştıran FKÖ yönetimi, durumun kendi faydasına olduğunu düşündüğü için fazla bir tepki göstermemiştir (Knudsen, 2007). Sonuç da bekledikleri gibi olmuş, Suriye'nin çekilmesi ve FKÖ dışındaki Lübnanlı Filistinli grupların silahsızlandırılması bir güç boşluğuna sebep olmuş, bu boşluğu da El-Fetih doldurmaya çalışmıştır. Öyle ki hareket, Kuzey Lübnan, Beyrut ve Bekaa'daki bazı kamplarını geri açmayı başarmıştır.

4. Lübnan'daki Filistinliler ve Nehr'ül Barid Mülteci Kampı Olayı

2007 yılının Mayıs ayında Lübnan Ordusu ve Lübnan'daki Filistinliler arasında faal olan Feth'ül İslam grubu üyeleri arasında 30.000'den fazla Filistinli mülteciye ev sahipliği yapan Nehr'ül Barid mülteci kampında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır (Abu-Sharar, 2009, s. 5).¹¹ Ancak Lübnan Ordusu ile yaşanan bu çatışma ilk değildir, daha önce de 1969 yılında Filistinli gruplar Lübnan Ordusu ile çatışmış ve kamptan çıkmalarını sağlamıştır (Al Jaro, 2019, s. 30-31). Grubun amacının tam olarak ne olduğu konusu belirsiz kalmıştır. Keza grubun kendisi hakkında da tam bir uzlaşmaya varılamamıştır. Konu ile ilgili çalışan uzmanlardan bir kısmının iddiasına göre bu grubun amacı Lübnan'ın kuzeyinde Afganistan'da Taliban ve Suriye Irak'ta DAESH'in kurduğuna benzer, Emirlik adı altında bir yönetim tesis etmektir. Ancak Lübnan'daki 14 Mart Koalisyonu ve onların Filistinli müttefikleri ise bunun Suriye'nin ülkede etkisini yeniden tesis hamlesi kapsamında bir hareket olduğunu, grubu Suriye'nin ülkeyi istikrarsızlaştırmak ve dış etkiye açık hale getirebilmek amacıyla kurduğunu iddia etmişlerdir (Rougier, 2008, s. 179-210). Feth'ül İslam Grubu kamptaki mevcudiyetini ilk kez 2006 yılı Kasım ayında ilan etmiştir. Grubun, Lübnanlıların iddia ettiği gibi Filistinli olmadığı birkaç yüz kişilik Arap ve diğer Müslümanlardan oluşan bir grup olduğu yönünde iddialar da mevcuttur. Hatta dönemin Başbakanı olan Fuad Sinyora bu grubun Suriye tarafından Lübnan'ı istikrarsızlaştırmak için oluşturulan bir grup olduğunu iddia etmiştir. Hatta Lübnan muhalefetinin diğer kısmı ise suikast sonucu öldüren Başbakan Refik Hariri'nin oğlu Sa'ad Hariri'nin Gelecek Hareketi ile iltisaklı bir grup oldukları iddiasını öne sürmüştür. Sa'ad Hariri'nin bu grupla Hizbullah'a karşı denge kurmayı amaçladığı iddialar arasında yer almıştır (Hersh, 2007).

Kamp çevresindeki çatışmalar 2007 yılının 20 Mayıs'ında başlamıştır. Çatışmaların başlamasının sebebi, grup üyesi olduğu iddia edilen 19 kişinin *Banque de la Mediterranee'nin Amyoun* şubesini soyduğu iddiasıdır. Soygunun ertesi günü banka soyguncularını yakalamak için Lübnan güvenlik güçleri Trablus'ta bazı noktalara baskın yapmıştır. İddiaya göre bu baskınlar sırasında çatışmalar yaşanmıştır (Abboud, 2009, s. 36). Çatışmalar kısa sürede Trablus ve Nehr'ül Barid'e sıçramıştır. Grup üyeleri bu sayılan yerlerdeki Lübnan ordu birliklerine baskın yapmış ve 27 askeri öldürmüştür (Abboud, 2009, s. 36; Serhan, 2014, s. 17). İddiaya göre uykularında öldürülen askerlerin görüntüleri Lübnanlılar arasında infiale sebep olmuştur. Bu gelişmeler üzerine Lübnan Ordusu kampı kuşatmıştır. Kuşatmanın başlamasından birkaç saat sonra Trablus'un birkaç km güneyinde kalan Kalamun'da bir ordu devriyesi pusuya düşürülmüştür. Tecrübeli grup üyeleri karşısında zorunlu askerlik hizmeti için gelen ve cephanesi eksik olan acemi Lübnan askerlerinin fazla bir şansı olmamıştır. Aynı gün Beyrut'ta iki patlama meydana gelmiştir. Misilleme olarak Lübnan Ordusu ve polisi Trablus'ta Filistinlilerin ikamet ettiği bazı yerlere baskınlar düzenlemiştir. Tırmandırmaya

¹¹ Nehr'ül Barid, çatışmalardan önce Lübnan'daki ikinci büyük Filistin mülteci kampıdır. (Abboud, 2009, s. 34).

giren çatışmalar artmış ve Nehr'ül Barid mülteci kampı etrafında yoğunlaşmış, 4 ay kadar da sürmüştür (Abu-Sharar, 2009, s. 4). Bu esnada Lübnan Ordusu kampı kuşatmış, elektrikleri ve suyunu kesmiş ve ağır silahlarla kampı vurmıştır. İlk anda sivillerin tahliyesine izin verilmeyen kamptan çatışmanın dördüncü gününde sivillerin ayrılmasına izin verilmiş, kamp nüfusunun 2/3'si kampı terk etmiştir (Abboud, 2009, s. 36).

Kamp çevresindeki çatışmalarda hem Filistinliler hem de Lübnan Ordusu zarar görmüştür. Kayıplar; 50 sivil, 179 Lübnan Ordu mensubu ile 226 Feth'ül İslam grubu üyesidir. Kamptaki evler ve altyapı tamamen tahrip olduğu için 6.000 kadar aile bölgeyi terk etmiştir. Kamp ele geçirildikten sonra Lübnan Ordusu'nun bazı birlikleri kampı yağmalamış ve orantısız güç kullanmıştır. 30.000'den fazla kişi yerlerinden edilmiştir (Abu-Sharar, 2009, s. 5). Şanslı olanlar UNRWA ve STK'ların bulduğu yerlere yerleştirilmiştir. Diğerleri ise açıkta kalmıştır. Bu açıkta kalanlardan sadece 10.000 kadarı kaynak yetersizliği nedeniyle yeni yapılan kampa geri dönebilmiştir. Dönemeyenler çoğu ise Beddavi Kampına yerleşmiştir. Bu dönemde Lübnan basınında kamptaki herkesin terörist olduğu yönünde haberler sıklıkla çıkmıştır (Serhan, 2014, s. 18). Lübnan Devleti tarafından da Güvenlik adaları olarak adlandırılan Lübnan'daki mülteci kampları iç savaşın sona ermesinden bu yana kanun ve nizamın olmadığı suç bölgeleri olarak tarif edilmektedir (Abboud, 2009, s. 35). Yaşananlar ve yapılan menfi propaganda bu algının güçlenmesine yardım etmiştir. Bu durum Lübnan kamuoyuna göre 1969 tarihli Kahire Antlaşması'nın bir sonucudur. Kahire Antlaşması ile kamplar Lübnan Devleti'nin erişimi ve egemenliğinin dışında kalan güvenli alanları haline almıştır. Yine bu antlaşma kapsamında FKÖ üyelerine kampta güvenliği sağlama ve bu amaçla silah taşıma hakkının verilmesi de Filistinlileri şımartmıştır. Yine bu durum da kamplarının Lübnan devletinin hükümlerinin dışında olduğunun açık bir göstergesi olarak okunmuştur. Bu yüzden de 1987 yılı Mayıs ayında Lübnan Parlamentosu antlaşmayı iptal etme yoluna gitmiştir (Abboud, 2009, s. 35; Atacan, 2004, s. 291-293).

SONUÇ

1947 yılı Kasım ayında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda alınan 181 sayılı karar Filistin topraklarının biri Yahudi Devleti diğeri de Filistin olmak üzere, iki devlet arasında pay edilmesini önermiştir. Bu kararın (Taksim Planı) ortaya atılmasından ortalama 6 ay sonra, 1948 yılı Mayıs ayında Filistin toprakları üzerinde yapılan taksimat sonucunda İsrail, tarih sahnesine çıkmıştır. 15 Mayıs 1948'de İsrail'in kuruluş bildirisinin yayınlanması üzerine İsrail ile Arap Devletleri arasında savaş patlak vermiştir. Savaşın gidişatı, Ürdün Kralı Abdullah'ın 11 Haziran 1949'da İsrail'le ateşkes yapması ile fiilen değişmiştir. Ürdün'ün ateşkes antlaşması imzalayarak savaştan çekilmesi üzerine diğer Arap devletleri de sıra ile İsrail'le ateşkes yapmıştır. Ancak hiçbirisi İsrail'i tanımayı kabul etmemiştir. Fakat bu durum Ortadoğu'da ortaya çıkan fiili durumu değiştirmemiştir. Yapılan taksimatla kendisine tahsis edilenden daha fazla toprak elde eden ve bu topraklar üzerinde yerleşik nüfusu tedhiş hareketleri ile yerinden eden İsrail, savaştan en kârlı çıkan taraf olmuştu; 1947'deki taksimle kendi payına düşen toprakları 3/4 oranında büyütülmüştür. Savaştan en zararlı çıkan taraf ise Filistinliler olmuş, topraklarını kaybetmiş ve komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmış ve gittikleri ülkelerde mülteci konumuna düşmüşlerdir. Bunun sonucunda Filistinlilerin sığındığı sınır komşusu ülkelere birisi olan Lübnan'da da Filistinli nüfusun mevcudiyeti, 1948 Arap-İsrail Savaşı sonrasında yaşanan büyük göç (*En-Nakba*) sonrasında hızla artmış ve

göz ardı edilemez bir olgu haline gelmiştir. Bu tarihte Filistin'deki yurtlarından zorla göç ettirilen 140.000'den fazla Filistinli Lübnan'a sığınmıştır. Bu yüzden 1948 Arap- İsrail Savaşı'nın hem uluslararası hem de bölgesel sonuçlarından en önemlisi Filistin ve Filistinli mülteciler sorunu olmuştur.

Bu çerçevede, Lübnan'a yerleşen Filistinli mülteciler, göçün ilk yıllarında diğer Arap ülkelerine göç eden Filistinli mülteci gruplarında olduğu gibi kısa bir süre kalacakları düşünüldükleri bu ülkede temel ve gerekli ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmakla meşgul olmuşlardır. Uzunca bir süre kalacaklarını düşünmedikleri Lübnan'da gerek yerel halk gerekse de idarenin husumetini celp etmemek adına siyasi faaliyetlerde bulunmaktan uzak durmuşlardır. Bu isabetli bir karar olmuştur zira Lübnan'ın 19. Yüzyılın ortalarından itibaren çok etnisiteli yapısı sebebiyle sorunlu ve kırılğan olan ulusal kimliği ve siyasi yapısı, 1943 yılındaki bağımsızlık ilanından sonra hassas bir denge üzerinde durur hale gelmiştir. Bu yüzden Lübnan Devleti bu dengeyi sarsacak hiçbir şeye müsamaha göstermemeye çalışmıştır. Bu noktada, özellikle Fransız sömürge idaresi döneminde yapılan düzenlemeler sonucunda iktidar, refah ve zenginliğinin büyük kısmını kontrolleri altına alan ve Lübnan'ı tarihsel olarak kendilerinin olarak gören Marunî Hıristiyanlar bu konuda oldukça sert bir tutum takınma yoluna gitmişlerdir. Zaten bu sert ve müsamahasız tutum ve yaklaşım da zamanla nefret ve düşmanlığa dönüşmüş, Lübnan İç Savaşı'nın başlaması ve sonrasında yaşanan Sabra ve Şatilla mülteci kamplarında yaşanan katliamında açık şekilde ortaya çıkmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere ülke içi siyasi ve idari sistemi hassas bir denge üzerinde duran Lübnan'da, Filistinli mülteciler mevcut dengeleri bozma potansiyelleri sebebiyle toplumda endişe yaratmış ve çok sıcak karşılanmamıştır. Bu özellikle Hristiyan nüfus açısından daha belirgindir. Zira ortaya çıkacak fiili durumda siyasi dengeler Müslümanlar lehine bozulacak ve Hıristiyanlar, Osmanlı Döneminde olduğu gibi yine yönetilenler konumuna düşecektir.

Filistinlilerin Lübnan'daki mevcudiyeti ve özellikle 1970 Eylül ayında yaşanan Kara Eylül hadisesinden sonra Ürdün'den çıkarılmaları sonrasında İsrail'le olan mücadele merkezinin Lübnan'a (özellikle de Güney Lübnan'a) taşınması ve yerel nüfusun bu mücadeleden zarar görmesi, İsrail'in Lübnan toplumunda infial ve baskı oluşturmak için gerçekleştirdiği saldırılarının mesulü olarak FKÖ'nün ve Filistinlilerin görülmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda ülkede kalıcı hale gelmemeleri için mülteci statüsü verilmeyen ve sadece ülkede geçici süre ikamet eden yabancılar olarak tanımlanan Filistinlilerin durumu daha da zorlaşmıştır. Ülkede hâlihazırda bir tecrit durumunda olan ve bu yüzden fakirlik içinde yaşayan Filistinli mülteciler oldukça sıkıntılı dönemler geçirmiş, FKÖ'nün 1982 yılında Lübnan'ı terk etmesi sonrasında ise savunmasız kalmışlardır. Lübnan Devleti de bu konuda yapıcı bir adım atmamış ve kendi kontrolünün olmadığı yönünde şikâyetlerini belirttiği mülteci kamplarını kendi haline bırakmış, şartlarının iyileştirilmesi yönünde bir girişimde de bulunmamıştır. Bu sayede ülkedeki Filistinleri de göç etmeye üstü kapalı olarak teşvik etmeye de çalışmıştır.

Lübnan'a gelen Filistinli mülteciler için ilk günlerden itibaren istihdam, sağlık, eğitim ve altyapı alanlarındaki sorunlar en önemli meseleler arasında olmuştur. Lübnan'daki Filistinliler ayrıca dernek kurma, sendikalaşma gibi örgütlenme haklarının yanı sıra serbest dolaşım, mülkiyet ve miras gibi temel haklarını da kullanamamışlardır. Lübnan Devleti'nin Filistinli mültecilere yönelik çalışma, eğitim ve sağlık hizmeti alma konusunda getirdiği yasal

kısıtlamaların mülteci kamplarındaki yoksulluk oranının ve sağlık sorunlarının artmasına yol açmıştır. Tam olarak bir izolasyon haline sokulan bu insanlar marjinalleştirilmekte ve şiddete daha meyyal hale gelmektedirler. Eskisi gibi husumetlerini İsrail'e yansıtamadıkları için bunu öncelikle kendilerine ve daha sonra Lübnan toplumuna yansıtacakları da şüphe götürmeyecek bir durumdur.

Sonuç olarak, Filistinliler, ülkeye ilk geldikleri dönemden itibaren Lübnan Devleti ve iktidarı elinde bulunduran gruplar tarafından insani-toplumsal bir mesele olmaktan ziyade bir güvenlik sorunu olarak görülmüştür. Varlıklarını Sabra ve Şatilla mülteci kampı katliamı ve 2007 yılında yine bir mülteci kampı olan Nehr'ül Barid'deki çatışmalarla duyuran Lübnan'daki Filistinli mülteciler 1947 yılında yapılan Taksim Planı ile temelleri atılan Filistin Sorunu'nun başından beri sadece Filistin bölgesi ile sınırlı olmadığını, tüm Ortadoğu bölgesini ve dolaylı yansımaları ile uluslararası siyaseti etkilediğinin ve etkilemeye devam ettiğinin açık göstergesi olmaya devam etmektedirler. Çözümsüz kalan bu durumun yeni Gazze benzeri insani trajedilerin Ortadoğu'nun başka yerlerinde de ortaya çıkma potansiyelini barındırdığını da, geçmişten gelen tecrübelerin ışığında bize göstermektedir. Bu sebeple de ihmal edilmemesi ve görmezden gelinmemesi gereken bir durumdur.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

"Lübnan'daki Filistinli Mülteciler" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

"Lübnan'daki Filistinli Mülteciler" başlıklı tek yazarlı hazırlanmıştır.

Etik Kurul İzni

Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur. Etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin ıslak imzalı onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarında yer almaktadır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Abboud, S. (2009). The Siege of Nahr al-Bared and the Palestinian Refugees in Lebanon. *Arab Studies Quarterly*, 31(1/2), 31-48.

Abu Sharar, S. (2009). *Community perspectives on protection: A knowledge, attitudes and practices analysis of Palestinian communities in Southern Lebanon*. Danish Refugee Council (DRC).

Al Jaro, H. (2019). *Arapça kaynaklarda Filistin Kurtuluş Örgütü ve Lübnan iç savaşı (1975-1989)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

Arı, T. (2017). *Geçmişten günümüze Ortadoğu siyaset, savaş ve diplomasi*. Alfa Yayınları.

Armaoğlu, F. (1984). *20. Yüzyıl siyasi tarihi 1914-1980*. Türkiye İş Bankası Yayınları.

Armaoğlu, F. (2019). *Filistin meselesi ve Arap-İsrail savaşları (1948-1988)*. Kronik Yayınları.

- Atacan, F. (2004). *Değişen toplumlar değişmeyen siyaset Ortadoğu*. Bağlam Yayıncılık.
- Ayhan, V. ve Tür, Ö. (2009). *Lübnan: Savaş, barış, direniş ve Türkiye ile ilişkiler*. Dora Yayınları.
- Bowker, R. (2003). *Palestinian refugees: Mythology, identity, and the search for peace*. Lynne Rienner Publishers.
- Bölme, S. ve Ulutaş, U. (2011). Birleşmiş Milletler’de Filistin oylaması: Devlete doğru?. *SETA Analiz*, (44), 1-24
- Bölme, S. M. ve Ulutaş, U. (Ed). (2012). *Filistin’de Siyasi Aktörler ve Partiler*. Siyaset ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).
- Brynen, R. (1990). *Sanctuary and survival: The PLO in Lebanon*. Westview Press.
- Chatty, D. ve Hundt, G. L. (2005). *Children of Palestine: Experiencing forced migration in the Middle East*. Berghahn Books.
- Clark, J. A. ve Zahar, M. J. (2011). Critical junctures and missed opportunities: The case of Lebanon’s Cedar Revolution. *Ethnopolitics*, 14(1), 1-18. <https://doi.org/10.1080/17449057.2014.924659>
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu tarihi* (M. Harmancı, Çev.). Agora Yayıncılık. (Orijinal eserin basım tarihi 1993).
- Çelik, Ü. (2012). İç çatışmalar ve dış müdahaleler arasında Lübnan. *History Studies*, 4(1), 125-155. https://doi.org/10.9737/hist_460
- Dobre, D. N. (2018). *Lübnan’ın “entegre etmeme” politikası bağlamında Filistinli Mülteciler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.
- Ebrem, İ. S. (2021). Suriye Krizi’nin etki alanındaki ülke: Lübnan. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 2077-2090. <https://doi.org/10.33206/mjss.890053>
- El Khazen, F. (2000). *The breakdown of the state in Lebanon, 1967-1976*. I. B. Tauris Publications.
- Falk, R. (1984). The Kahan Commission Report on the Beirut Massacre. *Dialectical Anthropology*, 8(4), 319-324.
- Gorman, R. F. ve Mihalkanin, E. S. (2007). *Historical dictionary of Human Rights and Humanitarian Organizations*. Scarecrow.
- Gönlübol, M. (1996). *Olaylarla Türk dış politikası 1919-1995* (9. Baskı). Siyasal Kitabevi.
- Hale, W. (2000). *Türk dış politikası 1774-2000* (P. Demir, Çev.). Mozaik Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 2000).
- Haveland, B. S. (2021). Shatila: The island of (in)stability. *Parangolé*, 1(1), 100-101
- Hersh, S. M. (2007). The redirection: Is the administrations new policy benefiting our enemies in the war on terrorism. <https://www.newyorker.com/magazine/2007/03/05/the-redirection> adresinden 22 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.
- Hinnebusch, R. (1986). Syrian policy in Lebanon and the Palestinians. *Arab Studies Quarterly*, 8(1), 1-20.

- Hourani, A. (1966). Lebanon: From feudalism to modern state. *Middle Eastern Studies*, 2(3), 256-263.
- International Crisis Group. (2005a). Syria after Lebanon, Lebanon after Syria. Middle East Report N 39. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/syria/syria-after-lebanon-lebanon-after-syria>
- International Crisis Group. (2005b). Lebanon: Managing the gathering storm. Middle East Report N 48. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/lebanon/lebanon-managing-gathering-storm>
- International Crisis Group. (2007). Hizbollah and the Lebanese Crisis. Middle East Report N 69. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/lebanon/hizbollah-and-lebanese-crisis>
- International Crisis Group. (2009). Nurturing instability: Lebanon's Palestinians Refugee Camps. Middle East Report N 84. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/lebanon/nurturing-instability-lebanon-s-palestinian-refugee-camps>
- Jaber, S. (1999). The current political, organizational and security situation in the Palestinian refugee camps of Lebanon. *Journal of Palestine Studies*, 29(1), 66-80. <https://doi.org/10.2307/2676432>.
- Kaştan, Y. (2012). Ortadoğu'da Arap-İsrail mücadeleleri ve Türkiye. *Tarih ve Medeniyetler Tarihi* 4, 1797-1816.
- Khalil, O. A. T. (2022). *Lübnan'daki Filistinli mülteciler: Filistinli mültecilere yönelik dışlama politikası, siyasi ve ekonomik zorluklar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Khawaja, M. ve Tiltneş, Å. A. (Eds). (2002). On the margins: Migration and living conditions of Palestinian Camp Refugees in Jordan. (FAFO Rapport no. 357). <https://www.fafon.no/zoo-publikasjoner/fafon-rapporter/on-the-margins-migration-and-living-conditions-of-palestinian-camp-refugees-in-jordan> adresinden 15 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.
- Knudsen, A. (2007). The law, the loss and the lives of Palestinian Refugees in Lebanon. (CMI Working Paper WP 2007: 1). <https://www.cmi.no/publications/2607-the-law-the-loss-and-the-lives-of-palestinian> adresinden 23 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.
- Kor, Z. T. (2011). *Ortadoğu'nun aynası Lübnan*. İHH Kitap.
- Luttwak, E. N. (2010). *The virtual American Empire: War, faith and power*. Transaction Publishers.
- Manna, A. ve Golani, M. (2011). *Two sides of the coin: Independence and Nakba 1948: Two narratives of the 1948 War and its outcome*. The Institute of Historical Justice and Reconciliation.
- Mattar, P. (2000). *Encyclopedia of the Palestinians*. Fitzroy Dearborn Publishers.
- Muran, A. (2013). Hizbullah devlet olan örgüt. *21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Dergisi*, 16, 1-64.

- Naylor, R. T. (1983). From bloodbath to whitewash: Sabra-Shatila and the Kahan Commission Report. *Arab Studies Quarterly*, 5(4), 337-361.
- Nisan, M. (2003). *The conscience of Lebanon: A political biography of Ettiene Sakr (Abu-Arz)*. Frank Cass.
- Öymen, O. (2002). *Silahsız savaş-bir mücadele sanatı olarak diplomasi*. Remzi Kitabevi.
- Özdemirci, A. S. (2016). Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a etkileri (2011-2016). *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 76-105. <https://doi.org/10.26513/toacd.272252>
- Pedersen, J., Randall, S. ve Khawaja, M. (Eds.) (2001). *Growing fast: The Palestinian population in the West Bank and Gaza*. FAFO Report No. 353, FAFO.
- Peteet, J. (1998). Post-partition Palestinian identities and the moral community. *Social Analysis*, 42, 63-87.
- Rougier, B. (2008). Fatah al-Islam: Un réseau jihadiste au cœur des contradictions libanaises. B. Rougier (Ed.), *Qu'est-ce le salafisme* (s. 179-210) içinde. Presses Universitaires de France.
- Sağlam, Z. (2014). Türk dış politikasında Lübnan. https://www.insamer.com/tr/turk-dis-politikasinda-lubnan_77.html adresinden 22 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.
- Salibi, K. (1989). *A house of many mansions*. I.B. Tauris.
- Salibi, K. (1966). Lebanon under Fouad Chehab, 1958-1964. *Middle Eastern Studies*, 2(3), 211-226.
- Sander, O. (1998). *Siyasi tarih, 1918-1994* (7. Baskı). İmge Yayınları.
- Sayigh, R. (2001). Palestinian refugees in Lebanon: Implantation, transfer or return? *Middle East Policy*, 8(1), 94-105. <https://doi.org/10.1111/1475-4967.00009>.
- Schulz, H. L. (2003). *The Palestinian diaspora: Formation of identities and politics of homeland*. Routledge.
- Schulz, H. L. ve Hammer, J. (2003). *The Palestinian diaspora: Formation of identities and politics of homeland. Global diasporas*. Routledge.
- Serhan, W. (2014). *Palestinians in Lebanon: A racialized minority or one of many 'Others'?* Arap Center for Research and Policy Studies.
- Sfeir-Khayat, J. (2001). Du provisoire au permanent: les débuts de l'installation des réfugiés au Liban. *The MIT Electronic Journal of Middle East Studies*, 1, 30-42.
- Shahid, L. (2002). The Sabra and Shatila massacres: Eye-witness reports. *Journal of Palestine Studies*, 32(1), 36-58.
- Shaw, S. J. ve Shaw, E. K. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye* (II. Cilt). E Yayınları.
- Sınmaz, K. (2019). 70 yıldır yok sayılan insanlar: Lübnan'daki Filistinli mülteciler. https://www.insamer.com/tr/70-yildir-yok-sayilan-insanlar-lubnandaki-filistinli-multeciler_2538.html adresinden 28 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır.

- Sınmaz, K. (2020). Lübnan'daki Filistinli mülteciler: 75 yıldır yok sayılan insanlar. https://www.insamer.com/tr/lubnandaki-filistinli-multeciler-75-yildir-yok-sayilan-insanlar_3556.html adresinden 28 Kasım 2024 tarihinde alınmıştır.
- Siklawi, R. (2010). The dynamics of Palestinian political endurance in Lebanon. *Middle East Journal*, 64(4), 597-611. <https://doi.org/10.3751/64.4.15>
- Sletten, P. ve Pedersen, J. (2003). *Coping with conflict: Palestinian communities two years into the Intifada*. FAFO Report, No. 408. FAFO.
- Takkenberg, A. (1998). *The status of Palestinian refugees in international law*. Clarendon Press.
- Tınas, M. (2020). Lübnan hükümeti ve Lübnan. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 13-34. <https://doi.org/10.26513/tocd.677921>
- Ugland, O. F. (Ed). (2003). *Difficult past, uncertain future: Living conditions among Palestinian refugees in camps and gatherings in Lebanon*. FAFO Report No. 409, FAFO.
- Ziade, M. (2002). Lebanon: The new pro-Palestinianism deconstructed. *Journal of Palestine Studies*, 31, 54-58.

EXTENDED ABSTRACT

In 1948, approximately 6 months after the adoption of the resolution numbered 181 at the United Nations (UN) General Assembly in November 1947, which included the division of Palestinian lands Israel and Palestine, Israel emerged as an actor in the international realm. Following the Israel's founding declaration on May 15, 1948, war broke out between Israel and the neighboring Arab States. The course of the war actually changed when King Abdullah of Jordan signed a ceasefire with Israel on June 11, 1949. Other Arab states participating in the war also made a ceasefire with Israel too. The state that was most benefited most from the war was Israel, which nearly doubles its territory. The Palestinians were the ones who suffered the most from the war, they lost their land and had to migrate to neighboring countries and live there as refugees.

The presence of the Palestinian population in Lebanon increased rapidly after the great migration (An-Nakba) after the 1948 Arab-Israeli War and became a phenomenon that cannot be ignored. During the course of war, more than 140,000 Palestinians who were forcibly displaced from their homeland in Palestine took refuge in Lebanon. Palestinian refugees who settled in Lebanon and migrated to other Arab countries after the 1948 war, stayed away from political activities in order not to attract the hostility of both the local people and the administration in Lebanon, where they did not think they would stay for a long time. This was an accurate decision because Lebanon's identity and political structure, which had been sensitive, problematic and fragile due to its multi-ethnic structure since the mid-19th century, had become a delicate balance. Therefore, almost anything that would shake this balance became viewed with hostility, especially among the Maronite Christians, who gained control of the political power, prosperity and wealth as a result of the regulations made during the French colonial administration.

The presence of Palestinians in Lebanon and their removal from Jordan, especially after the Black September incident in September 1970, moved the center of the struggle against Israel

to Lebanon (especially South Lebanon), causing the local population to suffer from this struggle and causing outrage and hatred in Lebanon's society. As a result, the situation of Palestinians, who were not granted refugee status in order to prevent them from becoming permanent residents in the country, became even more difficult. Palestinian refugees, who were already in a state of isolation in the country and therefore living in poverty, had a very difficult time and were left defenseless after the PLO expelled from Lebanon in 1982. The Lebanese State has not taken any constructive steps on this issue and has left the refugee camps alone, where they complained that they had no control, and did not take any initiative to improve their conditions. In this way, Lebanon's state authorities also tried to implicitly encourage the Palestinians in the country to emigrate.

The civil war, which continued for more than 15 years in Lebanon, ended with the Taif Agreement signed in 1990. The Treaty of Taif ensured that Syrian political influence and military presence in the country were established on a legal basis and legitimized the presence of Syrian army, whose number reached 30.000, in Lebanon. Syria, which sees Lebanon as a part of Greater Syria and argues that it was forcibly separated from her during the French colonial period, directly intervened in the parliamentary elections, supported pro-Syrian individuals and groups, and worked to ensure their influence in the country's politics. At this point, the Syrian state administration was against the influence of the PLO in the country. Thanks to this support, after the end of the civil war in Lebanon, the pro-Syrian Lebanese governments did not allow the presence of the PLO in the Palestinian refugee camps.

Overpopulation, poverty and inadequate infrastructure and services have long been characteristic of living conditions in camps. Although an attempt was made to find a solution to these problems when the PLO was in Lebanon, the situation worsened after the PLO was expelled from Lebanon and sent into exile. In this chaotic environment, the number of Palestinian refugees in Lebanon exceeded 300,000 in the 1990s. This group, mostly Sunni, was seen as a major threat to the delicate internal balances of the country that had just emerged from the civil war. Because they have become 10% of the country's population.

Problems in the fields of employment, health, education and infrastructure have been among the most important issues for Palestinian refugees coming to Lebanon from the first days. Palestinians in Lebanon have also been unable to exercise their basic rights such as travel, acquiring property, as well as their organizational rights such as establishing associations and unions. As a result, Palestinians have been seen as a security problem rather than a humanitarian-social issue by the Lebanese state and the group in power since the time they first arrived in the country. Palestine refugees in Lebanon, who made their presence known with the Sabra and Shatila refugee camp massacres and the clashes in Nahr al-Barid, another refugee camp, in 2007, shows that the Palestine Problem, whose foundations were laid with the Partition Plan made in 1947, was not limited only to the Palestinian region from the very beginning, and continue to be a clear indication that it has affected and continues to affect the Middle East region and international politics with its direct and indirect reflections.